Соціальні комунікації

УДК 316.6

Хорунжа Маргарита Олександрівна
здобувач ступеня "Магістр"
спеціальності "Журналістика та соціальні комунікації"
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРИЙОМИ МАНІПУЛЮВАННЯ В СУЧАСНОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Анотація. *У даній статті інформаційна війна розглядається як технологія, що відкриває нові можливості для політичного протиборства. Аналізуються українські та російські телеканали, що намагаються впливати масовою свідомістю. Виявлені прийоми, які використовують ЗМІ для маніпулювання громадською думкою. На основі порівняльного контент-аналізу російських і українських медіа ЗМІ видно, що конфлікт на території Донбасу викликав суспільний резонанс не тільки в Україні і в Росії, але і у всьому світі. У зв'язку з подіями на Південному Сході України, супроводжуваному інформаційною війною, різко змінилися геополітична і економічна ситуації в світі. Крім того було з'ясовано, що обидві сторони (українська і російська) налаштовані прямо протилежно один одному. В українських засобах масової інформації простежується наступальна контрпропаганда з використанням звинувачень в бік Російської Федерації, в російських – оборонно-наступальна, із застосуванням захисту, прямих спростувань, провокаційних заяв.*

Ключові слова: *інформаційна війна, політичне протиборство, інформаційно-комунікативні технології.*

Аннотация. *В данной статье информационная война рассматривается как технология, открывающая новые возможности для*

политического противоборства. Анализируются украинские и российские телеканалы, которые пытаются влиять на массовое сознание. Обнаружены приемы, которые используют СМИ для манипулирования общественным мнением. На основе сравнительного контент-анализа российских и украинских СМИ видно, что конфликт на территории Донбасса вызвал общественный резонанс не только в Украине и в России, но и во всем мире. В связи с событиями на Юго-Востоке Украины, сопровождаемыми информационной войной, резко изменились геополитическая и экономическая ситуации в мире. Кроме того, было установлено, что обе стороны (украинская и русская) настроены прямо противоположно друг к другу. В украинских средствах массовой информации прослеживается наступательная контрпропаганда с использованием обвинений в сторону Российской Федерации, в российских - оборонно-наступательная, с применением защиты, прямых опровержений, провокационных заявлений.

Ключевые слова: *информационная война, политическое противоборство, информационно-коммуникативные технологии.*

Summary. *The article touches upon a problem of information war as special technology of political antagonism. The author analyzes the content of Ukrainian and Russian TV-channels through their influence on mass consciousness. It helps to determine and investigate modern media methods of public opinion's manipulation. The comparative analysis of Ukrainian and Russian media shows that Donbas conflict generated social resonance not only in Ukraine and Russia, but all over the world. Author's scientific observations are synthesized in argument that reality on the South East of Ukraine in the context of information war has changed geopolitical and economical situation of the world. The attention is also paid on the fact, that both countries, Ukraine and Russia, show a projection of hostility to each other. Ukrainian media*

actualizes offensive counter-propaganda with accusation against Russian Federation. In its turn Russian media sphere negotiates defensive and aggressive operation, using direct denials and provocative proclamations.

Key words: *information war, political antagonism, informative and communicatory technologies.*

Вступ. XXI століття недарма називають століттям високих інформаційних технологій: головною рисою сучасності стали комп'ютеризація та впровадження новітніх засобів зв'язку в сферу життя суспільства, технологічний прогрес сприяв трансформації всіх комунікаційних взаємодій. Небувале зростання обсягу інформаційних потоків, можливості негайної зворотного зв'язку вплинули і на область політичної діяльності, стимулюючи науковий і практичний інтерес до вивчення в новому світлі питань реалізації демократичних процедур, політичного управління, проблем легітимності влади та формування громадянського суспільства.

Актуальність зумовлена тим, що у сучасному інформатизованому світі панування над інформаційним простором стає визначальним. Гнучкість інформаційної зброї, її багатоликість, багатофункціональність, здатність поєднувати в собі різні типи впливу, різноманітно і привабливо камуфльовані культурними формами, дозволяють використовувати її на різних рівнях і в різних середовищах: для зміцнення влади, зручності управління, перерозподілу суспільної уваги і обробки її в потрібному напрямку. Як відомо, «ідеї, що опанували масами, стають матеріальною силою», і тому часто саме від ефективності кампаній по обробці громадської думки, щодо впровадження в неї відповідних ідей і понять залежать, які самі ідеї і цінності – вульгарний соціал-дарвінізм або ідеї добра і справедливості – стають визначальними в свідомості людей.

Офіційним днем народження інформаційних воєн на Заході дослідниками даного питання прийнято вважати 18 серпня 1948 року, коли Рада національної безпеки США затвердила директиву 20/1 «Цілі США щодо Росії».

Мета – дослідити маніпулятивно комунікаційні технології в інформаційній війні в Україні.

Завдання статті:

1. Дослідити особливості маніпулювання населенням України
2. Проаналізувати прийоми маніпулювання в сучасному телебаченні.

Тема інформаційної війни останнім часом стає усе більш популярною серед експертів і вчених. Серед них найбільш відомими є А. Крутських, А. Федоров, О. Калиновський, С. Гриняєв, М. Павлютенкова, І. Шаравов, В. Петров, І. Рабінович, Д. Фельдман та ін. Характер інформаційної війни був докладно представлений Д.А. Волкогоновим.

Для аналізу прийомів інформаційної війни в формуванні громадської думки з приводу присутності збройних сил РФ на Україні в 2014-15 рр. використовується такий **емпіричний метод дослідження, як контент-аналіз.**

Для аналізу я обрала тексти теленовин та передач, стосовно тематики українсько-російської війни, та проаналізувала їх зміст.

З огляду на величезний обсяг інформації, представленої в Інтернеті, і обмежений термін для проведення контент-аналізу, сформована вибіркова сукупність сюжетів про ситуацію на Україні за досліджуваний період (квітень 2014 – листопад 2015 років.) – розпал війни.

Вибіркову сукупність становили:

- Новини на російському новинному ТВ каналі «Новини 24»;
- Новини на російському новинному ТВ каналі «Мир 24»;
- Новини на українському новинному ТВ каналі «1+1»;
- Новини на українському новинному ТВ каналі «Інтер».

Було проаналізовано по п`ять новинних випусків з кожного каналу.

На основі проведеного аналізу різних інформаційних джерел, можна зробити висновок, що російські ЗМІ не виділяють конкретної причини виникнення конфлікту на Україні, зате яскраво використовують різні прийоми інформаційного протиборства. У кожному джерелі інформації розкриваються різноманітні причини війни з урахуванням тематичної спрямованості кожного ресурсу. Напроти, українські ЗМІ чітко зазначають одні і ті ж причини, які повністю протилежні російським ЗМІ, що підкреслює конфронтацію між країнами, яка підігрівається інформаційною війною.

Основна частина. Найбільш використовуваний прийом ведення інформаційної війни з боку Росії є «пряме спростування», який застосовується щодо інформації про присутність російських військових сил на території України. Президент України, секретар РНБО України, посол США в Україні, міністр оборони США звинувачують Російську Федерацію в участі у військових діях на території України. У випусках російських медіа ЗМІ подається інформація про гучні заяви відомих іноземних осіб про те, що саме Росія є агресором і бере участь у війні на Україні шляхом впровадження своїх військ на південний схід країни. Російська сторона повністю спростовує це звинувачення. Це можна помітити, вивчивши сюжети і публікації різних російських ЗМІ.

В кінці більшості сюжетів дається оговірка: «міжнародні спостерігачі жодного разу не зафіксували присутності російських військових на території Донбасу. Крім того, згідно з інформацією в російських ЗМІ, Москва неодноразово офіційно спростовувала всі звинувачення і підкреслювала, що РФ не є стороною у внутрішньому українському конфлікті».

Наступний прийом – це «приклеювання або навішування ярликів» – namecalling. Російські ЗМІ публікують різну інформацію про те, що у війні

на Україні винні Сполучені Штати Америки. На думку авторів більшості сюжетів, саме США веде інформаційну війну проти Росії, діючи через третю сторону – Україну. США навмисно надають партнерам по НАТО неправдиву розвідувальну інформацію, на основі якої ті заявляють про присутність російських військ на Україні: США умисно передають в НАТО неправдиві розвіддані по Україні.

Російські ЗМІ застосовують такий прийом, як «перенесення» або «трансфер» – transfer.

Вони професійно і майстерно поширюють авторитет президента Росії, використовуючи цитування в сюжетах його фраз: «В Україні російських військ немає. Ми не беремо участі в громадянській війні в Донбасі». Таким чином, відбувається формування асоціативних зв'язків президента РФ з громадянами Росії, що мають цінність і значимість у оточуючих, і змушує повірити їх в правдивість слів глави держави.

Схожим прийомом інформаційної війни є «посилання на авторитет», «Засвідчення», використовувані в сукупності з «прямим спростуванням» або «ствердними заявами».

Заяви В. Путіна: «В Україні російських військ немає. Ми не беремо участі в громадянській війні в Донбасі»; Г. Бентама: «Замість неіснуючих доказів присутності російських військ на Україні західні ЗМІ пропонують аргумент, заснований на софістиці, що якісь росіяни і російське обладнання виявлені в цій країні. Ніяка інформація, яка надходить з України, не вказує на російське «вторгнення», про яке час від часу пишуть західні ЗМІ.

У промові Бентама проявляється також метод «порушення логічних ланцюжків». На думку П. Білоножко: «Більше 17 років Штати готувалися до цього військового перевороту і домоглися свого. Сьогодні іде війна на знищення російсько-українського народу, в якій винні Америка та провідні європейські країни».

Протилежні думки, підкріплені прийомами «стверджувальних заяв», «навішування ярликів», висувають такі політичні діячі, як П. Порошенко: «Ціна ескалації виявиться для Росії занадто високою»; Й. Столтенберг: «Немає жодних сумнівів, що в східній частині України є сильна присутність Росії. Там є російські війська, там є російська зброя, і Росія продовжує надавати допомогу і тренувати терористів»; Б. Обама: «Російські війська, які увійшли на Україну, – це не гуманітарна або миротворча місія. Там знаходяться російські бойові частини з російською зброєю і на російських танках. Це факти, які можна довести. Вони не підлягають сумніву» [8].

Таким чином, можна зробити висновок, що думки впливових політиків та інших людей викликають позитивну або негативну реакцію у категорії людей, на яких спрямовується маніпулятивний вплив. Такі висловлювання, як правило, носять оціночні судження щодо людей, подій і висловлюють їх схвалення або осуд. Таким чином, встановлюється зворотній зв'язок з населенням за допомогою ЗМІ.

Наступним прийомом інформаційної війни виступає «сяюче узагальнення» або «блискуча визначеність». Інформація про регулярну гуманітарну допомогу Україні виставляє Росію в якості «миротворця». На думку російських ЗМІ в гуманітарній допомозі проявляється патріотизм, єдність народу колишнього Радянського Союзу Соціалістичних Республік.

Прийом «перетасування» або «підтасовка карт» також активно використовується російськими ЗМІ. Аналізуючи вищевказані джерела інформації, можна зробити висновок, що автори сюжетів ретельно відбирають інформацію про конфлікт на Україні, зокрема про присутність російських військових сил на території Донбасу.

Наприклад, коли було здійснено державний переворот на Україні, вибиралася тільки інформація, що дискредитує президента України Віктора Януковича і підлеглі йому сили правопорядку, замовчувалося про

злочинні і агресивних діях «Майдану», про спроби фізично знищити главу держави. Замовчувалося тоді, і замовчуються зараз численні порушення конституції і законів України самою владою. Йдеться про застосування збройних сил проти власного народу і численні жертви серед мирного населення.

Російські ЗМІ, на відміну від українських, не публікують інформацію про докази участі РФ у військових діях в Донбасі. Таким чином, основна мета даного прийому в інформаційній війні – сформувати думку російських громадян про те, що Росія не причетна до конфлікту на Україні, який стався через помилки внутрішньої політики країни, що проводиться під впливом Заходу.

Активно використовується такий прийом інформаційної війни, як «захоплення медіапростору». Росія проявляє втручання в діяльність засобів масової інформації, ретельно «фільтруючи» інформацію, а, отже, повністю заперечує причетність Росії до війни на Україні. За словами телеведучого В. Познера, він не може запросити тих людей, які «становлять безсумнівний інтерес» – наприклад, йому не дозволили запросити до себе на передачу Бориса Нємцова – політичного діяча, який виступав проти чинної державної влади і неодноразово заявляв про участь Російської Федерації в українському конфлікті.

Аналізуючи новинні канали (період квітень 2014 - листопад 2015 років.), Такі як "1+1", "Інтер", можна зробити загальний висновок, що причинами війни на Україні, з точки зору українських ЗМІ, є:

- протистояння Росії із Заходом;
- порушення балансу сил у світі;
- агресія Росії на вимогу України вступити в ЄС;
- досягнення цілей Росії: дестабілізувати ситуацію в державі, повалити українську владу, анексувати Донбас і Луганськ;

- досягнення цілей США: спровокувати громадянську війну на Україні з метою звільнення території для подальшого використання Донбасу в якості місця проживання для громадян США (на випадок виверження вулкана Йєллоустон, в результаті якого може відбутися ліквідація території, придатної для проживання).

За допомогою методу контент-аналізу були досліджені прийоми інформаційної війни в українських ЗМІ. До них відносяться:

- «негативний трансфер» по відношенню до Кремля;
- «провокації» за фактом аварії Малазійського Боїнга;
- «позитивні заяви» – звинувачення Росії у введенні російських військ на територію Донбасу і в участі у війні;
- «посилання на авторитет» – заяви П. Порошенко, Б. Обами, Й. Стотенберга та інших відомих політичних діячів про причетність Росії до військового конфлікту на Україні;
- «очевидці подій» – інтерв'ю із затриманими російськими військовими, з постраждалими солдатами, їх родичами, жертвами зруйнованих будинків і т. п.;
- «перетасування фактів» – заяви ЗМІ про російських військових, які приїжджають на територію України замість продуктів і речей першої необхідності в машинах з гуманітарною допомогою від Російської Федерації;
- «лякають теми і повідомлення»: «Коли в найближчі місяці вибухне супервулкан Йеллоустоун в США, то в світі буде п'ять років ядерної зими, неврожаїв і голоду. Мало людей зможе вижити, у українців без газу Росії шансів вижити мало, а в Росії через її віддаленість від вулкану народ спасеться»;

- «фіктивне суспільне схвалення» – використання таких гасел як: «Слава Україна! Героям слава!», «Слава нації! Смерть ворогам!», «Україна понад усе!»;
- «формування оточення» – формування інформаційного оточення навколо того чи іншого факту для зниження або, навпаки, збільшення його ефекту або ступеня довіри до нього. Таким фактом в українських ЗМІ є присутність російських військових. Освітлення даного факту в пресі України формує у громадян негативне ставлення до Російської Федерації.

Таким чином, на основі порівняльного контент-аналізу російських і українських медіа ЗМІ, можна зробити висновок, що конфлікт на території Донбасу викликав суспільний резонанс не тільки в Україні і в Росії, але і у всьому світі. У зв'язку з подіями на Південному Сході України, супроводжуваному інформаційною війною, різко змінилися геополітична і економічна ситуації в світі. Крім того, в результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що обидві сторони (українська і російська) налаштовані прямо протилежно один одному. В українських засобах масової інформації простежується наступальна контрпропаганда з використанням звинувачень в бік Російської Федерації, в російських – оборонно-наступальна, із застосуванням захисту, прямих спростувань, провокаційних заяв.

Висновки. На основі аналізу російських сюжетів, маємо наступні висновки: в російських медіа ЗМІ, в сторону формування негативного відношення до України, були використані такі прийоми маніпулювання:

1. Пряме спростування 25%
2. Стверджувальні заяви 13%
3. "Свої люди" 13%
4. "Підтасовка карт" 11%
5. "Сяюче узагальнення" 4%

6. Дискредитація 2%
7. Прорушення логічних ланцюжків 4%
8. Посилання на авторитет 13%
9. Трансфер 14%
10. Навішування ярликів 11%

В українських медіа ЗМІ, в сторону формування негативного відношення до Росії, були використані такі прийоми маніпулювання:

1. Очевидці подій 20%
2. Стверджувальні заяви 20%
3. "Підтасовка карт" 3%
4. Формування оточення 1%
5. Узагальнене схвалення 13%
6. Лякаючі заголовки та повідомлення 2%
7. Посилання на авторитет 1%
8. Трансфер 14%
9. Навішування ярликів 19%
10. Провокації 4%

На основі порівняльного контент-аналізу російських і українських медіа ЗМІ, можна зробити висновок, що конфлікт на території Донбасу викликав суспільний резонанс не тільки в Україні і в Росії, але і у всьому світі. У зв'язку з подіями на Південному Сході України, супроводжуваному інформаційною війною, різко змінилися геополітична і економічна ситуації в світі. Крім того, в результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що обидві сторони (українська і російська) налаштовані прямо протилежно один одному. В українських засобах масової інформації простежується наступальна контрпропаганда з використанням звинувачень в бік Російської Федерації, в російських – оборонно-наступальна, із застосуванням захисту, прямих спростувань, провокаційних заяв.

Література

1. Аронсон Э., Пратканис Э.Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения повседневное использование и злоупотреблоение. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – с. 34.
2. Бабаева Ю. Д. Интернет: воздействие на личность / Гуманитарные исследования в Интернете. М. : Терра-Можайск, 2000. - С. 11–39.
3. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/
4. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти / Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987. - С. 131–169.
5. Василенко И. Информационная война как фактор мировой политики / Государственная служба. – 2009. – № 3.
6. Волинь Post Лідер гурту «Бумбокс» відмовився виступати в Росії http://www.volynpost.com/news/47448-lider-gurtu-bumboks-vidmovyvsia vystupaty-v-rosii
7. Головин Ю.А. Публичная политика как пространство легитимации власти // Политика и общество. 2012. №4.
8. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Вісник НАДУ, 1'2015. – с. 136-142
9. Горина Е. В. Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности: [учеб.-метод. пособие] / Е. В. Горина ; [науч. ред. Э. В. Чепкина]; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 67 с.